

Azərbaycan Respublikasının
Medianın İnkişafı AgentliyiAzərbaycanın dövlətçilik
tarixinin, milli adət-ənənələrinin,
elm və mədəniyyətinin təbliği

Düşmən işğalından azad edilən Kəlbəcər rayonu Azərbaycanın maddi-mədəni irsinin çox zəngin, qədim və unikal nümunələri mövcuddur. Kəlbəcərin qayaüstü təsvirləri unikal bir sərvətdir. Bu da onu göstərir ki, Azərbaycanın qədim və zəngin maddi-mədəni irsinin tarixən mövcud olduğu ərazilərdən biri işğaldan azad olunan Kəlbəcər rayonudur.

Kəlbəcər
Azərbaycanın ikinci
Qobustanıdır...

Vaxtilə Kəlbəcəri mərhum akademikimiz, böyük ziyalımız Xudu Məmmədov "Azərbaycanın ikinci Qobustanı" adlandırdı. Akademikin Kəlbəcəri Qobustana bənzətməsi və onu "ikinci Qobustan" adlandırması təsadüfi deyildi. Çünki Kəlbəcərin "Sərçəli dağ", "Qurbağalı çay", "Gəlin qayası", "Soltan Heydər", "Ağ çay", "Ayıçınqılı", "Pəriçinçılı", "Zalxa gölü", "Dəvəgözü dağı" adlanan yerlərində zəngin qayaüstü təsvirlər mövcud olub. Bəzi mənbələrə görə, Kəlbəcər Tarix-diyarşünaslıq muzeyinin əməkdaşları tərəfindən 3500-dən çox qayaüstü təsvir qeydə alınıb və onların şəkilləri çəkilib, əslində isə onların sayı 8 mindən yuxarıdır.

Tədqiqatçıların yazdıqlarından əldə etdiyimiz məlumatlara görə, dəniz səviyyəsindən iki-üç min metr yüksəklikdə yerləşən Zalxa və Pəriçinçılı, Qara göllərin sahillərində, Delidağın ətəklərində, Ayıçınqılında, Pəriçinçılında və başqa ərazilərdə yerləşən çınqıl-ıqlarda daşların, qayaların üzərində ulu babalarımız tərəfindən çəkilən rəsm əsərləri geniş yayılıb.

Azərbaycanın
qədim sakinlərinin
yaratdığı
daşüstü əsərlər
- unikal abidələr...

Tədqiqatçılar yazırlar ki, bu yerlərin qədim sakinləri ibtidai daş alətlərdən istifadə etməklə möhkəm qayalar üzərində məişət və təsərrüfat səhnələrini, müxtəlif vəhşi heyvanları təsvir edən gözəl rəsmlər çəkə bilmişlər. Bu rəsmlərin müəyyən bir qismi qədim əkinçilik məşğuliyyətini əks etdirir. Tədqiqatçılar qeyd edirlər ki, ayrı-ayrı daşlar üzərində öküzlərə qoşulmuş ibtidai xışla yerin şumlanması, taxılın biçilməsi və döyülməsi kimi səhnələr, çiyində toxa tutmuş adam təsviri və s. verilib. Bəzi daşlar üzərində ən qədim nəqliyyat vasitələrini göstərən ikitəkərli arabalar təsvir edilib.

Qədim ovçuluğa aid səhnələri təsvir edən çox sayda əsər də tapılıb. Yeni tapılan qayaüstü təsvirlər

də ulu babalarımızın dini təsəvvür, mərasim və etiqadlarına aid maraqlı səhnələr də var. Bunlara əyani misal ayrı-ayrı daşlar üzərindəki kütləvi rəqs səhnələri, rəmzi öküz təsvirləri, mücərrəd işarələrdir.

Azərbaycanın məşhur arxeoloq-alimi, Bakı Dövlət Universitetinin Arxeologiya və etnoqrafiya kafedrasının müdiri, tarix elmləri doktoru, professor Qüdrət İsmayilzadə burada 1976-cı ildə apardığı tədqiqatlar zamanı ilk dəfə olaraq Azərbaycanın belə yüksək dağlıq zonasında eramızdan əvvəl III minilliyə aid qədim yaşayış yerinin qalıqlarını aşkar edib. Bu yaşayış məskəni Tərtər çayının sol sahilində, İstisu qəsəbəsi ilə Taxtadüzü arasında Məmmədşəfi kəndinin ərazisində geniş bir sahəni tutur. Bu yaşayış yerində diametri 20 metrədən artıq olan dairəvi biçimdə möhtəşəm tikinti qalıqları üzə çıxarılıb. Tikintinin içəri hissəsi mürəkkəb qurulub. Onun xarici divarlarının qalınlığı 2 metrə çatır. Ətrafındakı böyük daş topalarına əsasən ehtimal olunur ki, bu tikintinin divarları bütünlüklə daşdan inşa edilmiş və daşlar bir-birinə gil kütləsi ilə bərkidilib. Onun döşəməsi və divarları saman qatılmış palçıqla suvanıb.

Maddi mədəniyyət
nümunələri
- qayaüstü
rəsmlər...

Ekspertlər qeyd edirlər ki, lakin heç bir yerdə Kəlbəcərdə yeni aşkar edilmiş tikinti qədər möhtəşəm divarlı tikintiyə təsadüf olunmayıb. Güman etmək olar ki, bu tikinti qüdrətli bir tayfaya məxsus imiş və ictimai bina kimi istifadə edilmiş. Əmin-amanlıq dövründə burada tayfanın dini və ictimai mərasimləri keçirilirmiş, təhlükə zamanı isə o alınmaz istehkama çevrilib.

Tunc dövründə əkinçilik və maldarlığın ümumi inkişafı ilə əlaqədar olaraq dulus məhsullarının istehsalı genişləndirilmiş və dulusçuluq yüksəlib. Bu dövrdə həmin təsərrüfat sahələrinin tələbatını ödəmək üçün ilk dəfə nehrələr və süzgəclərdən ibarət xüsusi gil qabları meydana çıxıb. Yeni aşkar edilən qədim yaşayış yeri və oradan tapılan

Kəlbəcərin erməni əsarətindən azad edilmiş 8 mindən
çox əvəzsiz qayaüstü təsviri - UNESCO siyahısına
salınmalı mədəni irsimizin yeni nümunələri...

maddi mədəniyyət nümunələri də qayaüstü rəsmlər kimi qədim tunc dövründə yaşamış əkinçi-biçinçi tayfaların iqtisadi və ictimai həyatına dair qiymətli tarixi mənbələrdir.

"Kəlbəcərin
qayaüstü təsvirləri
ulularımızın daş
salnaməsidir"

Uzun illər Kəlbəcərdəki qayaüstü təsvirləri öyrənən, tədqiq və təbliğ edən tarix elmləri doktoru, professor, BDU-nun Tarix fakültəsinin Arxeologiya və Etnoqrafiya kafedrasının müdiri, "Şöhrət" ordenli Qüdrət İsmayilzadə "Bakı Xəbər"ə bildirdi ki, bu böyük və qədim tarixi-mədəni irsimiz mütləq mənada Azərbaycanın unikal irsi kimi beynəlxalq aləmdə təbliğ edilməli və UNESCO-nun müvafiq siyahısına daxil edilməlidir.

"Mən keçən əsrin 70-ci illərində Kəlbəcərdəki qayaüstü təsvirləri tədqiq etmişəm. Kəlbəcərin qayaüstü təsvirləri ulularımızın daş salnaməsidir. Bu misli olmayan daş salnamələr ulularımızın həyat tərzini, təsərrüfat həyatını, eyni zamanda, zəngin mədəniyyətini əks etdirən abidələrdir. Kəlbəcər Qarabağın ayrılmaz bir hissəsi olmaqla, öz tarixi salnaməsi ilə Azərbaycanın ulu keçmişinə aid qiymətli sərvətləri saxlayıb. Bu abidələrdə Azərbaycan xalqının ulu tarixi canlı şəkildə əks olunub".

Kəlbəcərin
qayaüstü
təsvirlərinin
bədi və tarixi
özəlliyi nədir?

Q.İsmayilzadə bildirdi ki, bu qayaüstü təsvirlər öz mədəni və tarixi əhəmiyyətinə görə çox dəyərlidir: "Bu qayaüstü təsvirlərin qiymətli cəhəti ondan ibarətdir ki, o təsvirlər həm özünün mövzu əhatəsi, həm də bədii dəyərinə görə çox yüksək səviyyədədir. Diqqəti cəlb edən məsələlərdən biri də ondan ibarətdir ki, Kəlbəcər axtarıqlarında həmin qayaüstü təsvirləri çəkən ulularımızın məskən yerləri də aşkar edilmişdi. Tərtər çayının sol sahilində hündür qayalıqda aşkar edilən qədim yaşayış yerində dairəvi tikinti qalıqları, eyni zamanda, müxtəlif əmək alətləri aşkar edilib. Bunlar eramızdan əvvəl IV-III minilliyə aid maddi mədəniyyət nümunələridir. Başqa bir cəhəti də qeyd etmək istəyirəm ki, qay-

aüstü təsvirlərdə Azərbaycan xalqının ulu keçmişini dağlıq ərazilərdə özlərinin məskunlaşması ilə bağlı məlumatları yaratdıqları maddi mədəniyyətin nümunələrində əks etdiriblər. Kəlbəcərin qayaüstü təsvirləri Azərbaycanın yüksək dağlıq zonasında aşkar edilən nadir nümunələr olmaqla yanaşı, ulularımızın qədim dövrlərdə hər çətinliyə sinə gərdiyini büruzə verir.

Çox sevinirəm ki, Ali Baş Komandanın rəhbərliyi altında şanlı ordumuzun zəfər yürüşü ilə bu təsvirlər artıq düşmən tapdağından azad olunub. Diqqəti cəlb edən cəhətlərdən biri də odur ki, 30 ilə yaxın düşmən tapdağında, düşmən əsarətində olmasına baxmayaraq, düşmən ulularımızın izlərini itirə bilməyib. İnanıram ki, həmin yerlərdə yeni arxeoloji axtarıqlar aparılacaq. Ulularımızın zəngin tarixinə aid daha qiymətli arxeoloji materiallar əldə ediləcək. İnanıram ki, Kəlbəcərin qayaüstü təsvirləri yeni elmi axtarıqları gözəyir və yeni axtarıqlarla ulularımızın hələ öyrənilməmiş çoxlu sayda maddi mədəniyyət nümunəsi əldə ediləcək".

Kəlbəcərdə
8 mindən artıq
qayaüstü
rəsm öz yeni
tədqiqatçılarını
gözəyir...

"Kəlbəcərdə 8 mindən artıq qayaüstü təsvir əldə etmişdik. Bu qayaüstü təsvirlər "Pəriçinçılı", "Ayıçınqılı", "Qaragöl", "Zalxa gölü" sahillərində aşkar edilmişdi. Bunlar saysız-hesabsızdır. İnsanlar yaşadığı yerlərdə gördüklərini, eşitdiklərini təsvir etməyə çalışıblar, öz hiss və kövrək duyğularını qayalarda əks etdirməyə cəhd göstərirlər. Bunlar bizim üçün tarixi

sübuta yetiriləcək. Bu, unikal abidələr silsiləsidir. İnanıram ki, azad olunmuş Kəlbəcərdəki bu qiymətli maddi mədəniyyət nümunələri xalqımızın zəngin tarixi keçmişini daha parlaq şəkildə əks etdirəcək. Onu da qeyd etmək istəyirəm ki, Kəlbəcər təsvirlərinin öyrənilməsinə mənə yaxından kömək edən keçmiş tələbələrim, rayonun mədəniyyət işçiləri, xüsusən də Şamil Əsgərov olub. Şamil Əsgərov Kəlbəcər muzeyinin yaradıcısıdır. O, abidələrin öyrənilməsinə səy və bacarıqlarını heç əsirgəmədi. Bu təsvirlərin öyrənilməsinə mənə yaxından kömək edən ziyalımız Ş.Əsgərovun rolu unudulmazdır. Onun əməyi həmişə yada salınmalıdır. Onun o tədqiqatda yaxın iştirakı olub. Yadımdadır, onunla birlikdə hələ qarı ərilməmiş yaylaqlarda o təsvirləri qeydə alırdıq, öyrənirdik, onların misilsiz qiymətini müəyyən etməyə çalışırdıq".

Kəlbəcərin
qayaüstü təsvirləri
UNESCO-ya
daxil edilməlidir...

Q.İsmayilzadə vurğuladı ki, Kəlbəcər artıq işğaldan azad edilib və Qobustan kimi Kəlbəcərin də qayaüstü təsvirlərini UNESCO-ya təqdim edərək qeydiyyatdan keçirməyimiz qarşımızda duran əsas vəzifələrdən biridir: "Ölkəmizin Birinci vitse-prezidenti, UNESCO-nun və İSESCO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban Əliyevanın böyük qayğısı, səyləri nəticəsində Qobustan 2007-ci ildə UNESCO-ya daxil oldu. Yüz faiz əminəm ki, Mehriban xanımın qayğısı və səyləri nəticəsində Kəlbəcərin qayaüstü təsvirləri də yaxın gələcəkdə bəşər mədəniyyətinin ayrılmaz bir hissəsi kimi Azərbaycan mədəniyyətinin nadir nümunələrindən biri olaraq UNESCO-ya daxil ediləcək. Kəlbəcər qayaüstü təsvirlərinin özünəməxsus xüsusiyyətləri var. Bu təsvirlərdə xalqımızın zəngin mədəniyyəti dolğun şəkildə əks olunub.

Kəlbəcərin qayaüstü təsvirlərinin UNESCO-ya daxil edilməsinə əminəm. Çünki bu ən vacib məsələlərdən biridir".

İradə SARIYEVA
Yazı Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyinin maliyyə dəstəyilə çap olunur.